

Mgr. Martin Antušák
Educational Institute, Děčín
The Czech republic or Prison Prag Ruzyně
e-mail: m.antusak@vubolice.cz, martin.antusak@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4784-6463
prof. PhDr. Lenka Krámská, Ph.D.
Na Homolce Hospital, Prag
Head of Dept. of Clinical Psychology
ORCID: 0000-0003-2387-1573

Možnosti využití neuropsychologických a projektivních metod v detekci typu fabulace a simulace u delikventů

The Possibility of Using Neuropsychological and Projective Methods in the Detection of the Type of Deception and Malingering by Delinquents

Abstrakt

Předkládaný článek seznamuje čtenáře s uskutečněným forenzně psychologickým výzkumem, jehož stanoveným záměrem bylo zjistit, zda metody neuropsychologie aplikované ve forenzní praxi dokážou signifikantně odlišit diagnostické profily odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody a mladistvých chovanců v soudně uložené ochranné a ústavní výchově v České republice, u nichž se liší způsoby chování zaznamenané přímým longitudinálním pozorováním.

Mezi vězněnými osobami a chovanci ochranné a ústavní výchovy byli na základě přímého pozorování různých způsobů chování vybráni účastníci třech výzkumných skupin, kterým byly administrovány neuropsychologické metody. Cílem výzkumu bylo zjistit, zda se výsledky aplikovaných metod signifikantně liší.

Účastníkům třech výzkumných skupin byly administrovány neuropsychologické diagnostické metody Repeatable Battery for the Assessment of Neuropsychological Status (RBANS) - Opakovatelná baterie pro hodnocení neuropsychologického stavu a Structured Inventory of Malingered Symptomatology (SIMS) – Strukturovaný inventář simulované symptomatologie. Tyto metody provázela administrace řady klinických škál.

Výsledky metod aplikovaných účastníkům výzkumu byly statisticky zpracovány, byly analyzovány výsledky z hlediska statistické významnosti, aby bylo možno ověřit stanovené hypotézy výzkumu. Výzkumem bylo potvrzeno, že výsledky neuropsychologické diagnostické metody Repeatable Battery for the Assessment of Neuropsychological Status (RBANS) - Opakovatelné baterie pro hodnocení neuropsychologického stavu prokázaly statisticky významný rozdíl mezi třemi výzkumnými skupinami. Analogické zjištění bylo zaznamenáno u výsledků aplikovaných škál interpersonálních vztahů PBI a ECR, dále u výsledků škál emocionální regulace DERS, ASQ a rovněž u škál adaptace na stresové situace CISS.

Z výsledků výzkumu plyne, že typy fabulace a simulace zjištěné u participantů výzkumných skupin přímým pozorováním lze predikovat s reálnou pravděpodobností na základě administrace psychodiagnostické baterie, která by zahrnovala metody ověřené proběhnutším výzkumem.

Aplikace neuropsychologických metod a průvodních klinických škál u diagnostiky nově nastupujících odsouzených a chovanců do prostředí institucionální výchovy tak může snížit rizika pro systém a personál výchovných institucí plynoucích z maladaptivního chování predikcí takového budoucího chování včetně typů fabulací a simulací charakteristických pro jednotlivé typy „klientů“ institucionální výchovy, tedy vězňů penitenciárních a chovanců etopedických institucí.

Klíčová slova: delikvence; výkon trestu odnětí svobody; ochranná výchova mladistvých; neuropsychologická diagnostika; fabulace a simulace v institucionální výchově.

Abstract

The presented article introduces the reader to the forensic psychological research carried out with the declared aim of finding out whether the methods of neuropsychology applied in forensic practice can significantly differentiate the diagnostic profiles of those sentenced to imprisonment and juvenile inmates in court-ordered protective and institutional education in the Czech Republic, who display different behavioural patterns as recorded by direct longitudinal observation.

Among the imprisoned persons and inmates in protective and institutional education, participants of three research groups were selected based on direct observation of differences in behaviour in the conditions of institutional education and administered neuropsychological methods. The aim of the research was to find out whether the results of the applied methods differ significantly.

The participants of the three research groups were administered the neuropsychological diagnostic methods of Repeatable Battery for the Assessment of Neuropsychological Status (RBANS) and the Structured Inventory of Malingered Symptomatology (SIMS). These methods were accompanied by the administration of a number of clinical scales.

The results of the methods applied to the research participants were statistically processed and analysed in terms of statistical significance in order to verify the research hypotheses. The research confirmed that the results of the neuropsychological diagnostic method Repeatable Battery for the Assessment of Neuropsychological Status (RBANS) showed a statistically significant difference between the three research groups. An analogous finding was recorded in the results of the applied scales of interpersonal relations PBI and ECR, as well as in the results of the emotional regulation scales DERS, ASQ and also in the scales of adaptation to stressful situations CISS.

The results of the research show that the deception and malingering found in the participants of the research groups by direct observation can be predicted with real probability based on the results of the administered psychodiagnostic battery, which will include methods verified by previous research.

The application of neuropsychological methods and accompanying clinical scales in the diagnosis of convicts and inmates entering the environment of institutional education can thus reduce the risks for the system and staff of educational institutions arising from maladaptive behaviour by predicting such future behaviour, including the types of deceptions and malingering characteristic of individual types of "clients" in institutional education, i.e. penitentiary prisoners and inmates of etopedic institutions.

Keywords: delinquency, serving a prison sentence, juvenile protective education, neuropsychological diagnosis, deception and malingering in institutional education.

Úvod

Prezentovaný výzkum se zaměřil na delikventy soudně umístěné do podmínek „institucionální výchovy“, jak nazývám penitenciární a etopedické instituce pro široce uplatňované pedagogické zásady v Evropské unii.

U osob odsouzených k výkonu trestu odnětí svobody nebo výkonu ochranného a výchovného opatření mládeže se v podmínkách institucionální výchovy, což je prostředí „sui generis“, spustí adaptační procesy. Delikventi a mládež s problémovým chováním přichází do prostředí institucionální výchovy s různými typy delikvence a různými typy osobnosti a poruch osobnosti. Tito v průběhu adaptace na stresové podmínky omezení svobody a práv a bezprostředního obklopení nedobrovolně vytvořeným sociálním okolím vykazují různé typy chování a produkují určité typy fabulací a simulací v reakcích na dotazy personálu. Takové zkreslování údajů o smýšlení a prožívání „klientů“ institucionální výchovy znamená rizika pro personál a systém výchovných institucí.

Snížení rizik plynoucích z budoucího chování vězňů a chovanců by pomohla vhodná psychodiagnostika na vstupu nově nastupujících „klientů“ institucionální výchovy, která by dokázala predikovat rysy jejich budoucího chování v prostředí institucionální výchovy včetně typu fabulací a simulací.

Dosavadní praxe využívá k zjištění osobnostních dat o „klientech“ institucionální výchovy převážně interview s „klienty“ institucionální výchovy, které však poskytují informace nízké ekologické validity, jen částečně nebo vůbec verifikovatelné.

Byly zvažovány metody, které by eliminovaly ve vysoké míře klam a simulaci respondentů. Dobré reference nabízely neuropsychologické metody. Jejich trend (Věchetová et al. 2017, s. 29-36) ukazuje nutnost vývoje takových nástrojů, které by splňovaly kromě dobrých psychometrických kvalit také požadavky na zkrácení trvání vyšetření a opakovatelnost krátkého vyšetření v čase se sníženým vlivem efektu učení. V tomto kontextu byly pro výzkumný projekt zvoleny metody neuropsychologie, jejichž aplikace nebyla v podmínkách institucionální výchovy prozatím vyzkoušena.¹

¹ Prof. Krámská svolila navázat na její výzkum, který již několik let probíhá u různých diagnostických skupin pacientů a zdravých dobrovolníků, zaměřený na detekci simulace, agravace a nedostatečné snahy během neuropsychologického vyšetření. Studie přenáší uvedený výzkum od pacientů k delikventům, z klinického prostředí do forenzního a spektrum zdravotní fabulace a simulace rozšiřuje na fabulaci a simulaci vycházející z adaptačního účelu v podmínkách institucionální výchovy.

Pro srovnání výsledků aplikace metod neuropsychologických byly využity i metody projektivní, jelikož se v pilotní části prezentovaného výzkumu nezřídka projevila shoda pozorovaných projevů chování respondentů s diagnostickými prvky projektivních metod.

Bylo rozhodnuto o rozdělení participantů výzkumu z řad vězňů a chovanců na tři výzkumné skupiny podle rozdílů přímo pozorovaného chování a byl stanoven cíl výzkumu, zjistit, zda se výsledky aplikovaných metod participantům výzkumu signifikantně liší.

Metodologie výzkumu

Výzkumné soubory a jejich charakteristika

Mezi vězněnými osobami a mladistvými chovanci ochranné a ústavní výchovy byli metodou přímého pozorování rozdílů v chování v podmínkách institucionální výchovy vybráni participanté tří výzkumných skupin.

Nenáhodný výběr probandů byl vytvářen s jednoznačnou prioritou proměnné vykazovaných markantních znaků pozorovaného chování.

Principiální penitenciární charakteristikou prostředí umístění participantů výzkumu rozdělených do třech výzkumných skupin jsou otevřené oddíly (tedy nikoliv celové ubytování), kde probíhá živá skupinová dynamika. V případě mladistvých se navíc jedná o zapojení do rozsáhlých extramurálních aktivit s výraznými prvky skupinové dynamiky.

Probandy s chováním realistickým, avšak riskujícím charakterizuje zcela „běžné“ společenské, rodinné a pracovní zařazení, projev plně společensky konformní a zcela nedelikventní. Jsou bez osobnostních patologií, otázkou zůstávají podprahové formy vlastností tzv. temné triády apod. K činu trestnému a dále do prostředí institucionální výchovy se tito jedinci dostali vědomým rizikovým chováním, které jim mělo zajistit nějakou formu prospěchu, ale jejich činy byly odhaleny. V racionálním rozměru se adaptují zcela bez problémů, emocionálně je prostředí institucionální výchovy traumatizuje.

Probandy s chováním účelovým charakterizuje prožitek konfliktu v dětství s nejbližším sociálním okolím, s rodiči, s rodinou, kamarády, spolužáky, učiteli. V dospělosti tito jedinci trpí řadou osobnostních patologií, výrazně hostilním a nedůvěřivým přístupem k sociálnímu okolí, je pro ně charakteristické hledání řešení v závislosti na návykových látkách. V prostředí institucionální výchovy hledají účelová řešení jak ve vztahu k zaměstnancům, tak v neformálních vztazích ke spoluvězňům nebo spoluchovcům. Tato účelová řešení je však často dovedou ke konfliktům, protože je charakterizuje porušení řádu výchovných institucí a nečestné jednání jako vůči zaměstnancům tak vůči spoluvězňům nebo spoluchovcům.

Probandy s tzv. konativním paradoxem charakterizuje emočně harmonické dětství, etické chování v rámci své sociokulturní komunity, rodiny, přátel, sousedů. Zmíněné emocionální vzorce si tito jedinci přenáší i do prostředí institucionální výchovy, kde nejsou vůči personálu hostilní, dobře spolupracují, na prostředí jsou dobře adaptovaní, nesomatizují. Jsou však velmi emocionální. Konativním paradoxem nazývám perzistentní delikvenci se špatnou resocializační prognózou při současné

vynikající adaptaci na prostředí institucionální výchovy a nehostilní postoj k zaměstnancům výchovných institucí.

Výzkumná práce se lokalizovala do věznice pro odsouzené muže s ostrahou a zároveň věznice pro mladistvé Všehrdy, do věznice s ostrahou Nové Sedlo, objektu Drahonice pro odsouzené ženy, Výchovného ústavu Boletice pro chovance se soudně stanovenou ochrannou a ústavní výchovou a probíhala také v rámci longitudinálního výzkumného sledování u řady propuštěných odsouzených a chovanců ze zmíněných institucí.

V zájmu dosažení **výzkumného záměru**, tedy zjistit, zda metody neuropsychologie aplikované ve forenzní praxi dokážou signifikantně odlišit psychodiagnostické (neuropsychologické) profily odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody a mladistvých chovanců v soudně uložené ochranné a ústavní výchově v České republice, u nichž se liší vzorce chování, včetně typu fabulací a simulací deklarovaných „klienty“ institucionální výchovy zaměstnancům výchovných institucí, byl definován výzkumný cíl.

Cílem výzkumu bylo zjistit, zda se výsledky metod aplikovaných participantům výzkumu budou signifikantně odlišovat v závislosti na zařazení probandů do třech výzkumných skupin, které byly vytvořeny na základě markantních přímo pozorovaných rozdílů v chování v prostředí institucionální výchovy.

Byla rovněž stanovena rizika plynoucí z fabulací a simulací „klientů“ institucionální výchovy, která se týkají jejich postojů k zaměstnancům výchovných institucí a k jiným vězňům nebo chovancům. Z přímého longitudinálního pozorování participantů výzkumu vyplývá, že probandi vykazující znaky chování účelového předstírají pozitivní postoj jak k zaměstnancům výchovných institucí, tak k ostatním vězňům nebo chovancům, přičemž jejich skutečný postoj je hostilní. Probandi vykazující znaky chování s konativním paradoxem mají postoj jak k zaměstnancům výchovných institucí, tak k ostatním vězňům nebo chovancům pozitivní, jejich recidiva trestné činnosti je však vysoká a rovněž množství kázeňských přestupků při výkonu soudního rozhodnutí ve výchovné instituci. Probandi vykazující znaky chování realistického, avšak riskujícího mají velmi dobrou resocializační prognózu a bezvadnou kázeň, vykazují hostilitou nezatížené postoje k zaměstnancům výchovných institucí, ovšem jejich postoje k jiným vězňům nebo chovancům jsou často přetvařované, neboť v prostředí institucionální výchovy nejsou kongruentní.

Metody určení neuropsychologického profilu participantů výzkumu

Základní metody

- Repeatable Battery for the Assessment of Neuropsychological Status (RBANS) - Opakovatelná baterie pro hodnocení neuropsychologického stavu.
- Structured Inventory of Malingered Symptomatology (SIMS) – Strukturovaný inventář simulované symptomatologie.
- Parental Bonding Instrument (PBI) – Nástroj pro zjištění rodičovské vazby.
- Inventář Experiences in Close Relationships (ECR) – Prožívání blízkých vztahů.
- Difficulties in Emotion Regulation Scale (DERS) - Škála obtíží v regulaci emocí.
- Affective Style Questionnaire (ASQ) - Dotazník afektivního stylu.

- Coping Inventory for Stresful Situations (CISS) - Inventář zvládání stresových situací.

Průvodními metodami výzkumu byly vybrány klinické škály:

- Toronto Alexythymia Scale (TAS-20) – Torontská škála pro detekci alexitymie.
- Trauma Symptom Checklist (TSC-40) - Škála symptomů traumatu.
- Limbic System Checklist-33 (LSCL-33) - Dotazník LSCL-33.
- Beck's Depression Inventory (BDI-II) - Beckova škála deprese.
- Beck's Anxiety Inventory (BAI) - Beckův inventář úzkosti.
- Somatoform Dissociation Questionnaire (SDQ-20) - Dotazník somatoformní disociace.

V pilotním stádiu výzkumu bez stanovení hypotéz byly uplatněny projektivní metody:

- Rorschachův test – ROR.
- Tematický apercepční test – TAT.
- Adolescent Apperception Cards – AAC – Apercepční karty pro adolescenty.
- Kresebná projektivní technika „Čára života“.

Pro dosažení cíle výzkumu, zjištění, zda vybrané metody rozliší neuropsychologické profily participantů výzkumu vybraných na základě markantních projevů jejich chování, bylo stanoveno pět hypotéz.

Hypotéza první se vztahuje k použití neuropsychologické baterie RBANS a zní:

Neuropsychologické profily probandů výzkumných skupin měřené pomocí RBANS se signifikantně liší.

Hypotéza druhá se vztahuje k použití metod hodnotících interpersonální osobnostní proměnné probandů výzkumu a zní:

Interpersonální charakteristiky mezi výzkumnými skupinami měřené pomocí PBI a ECR se signifikantně odlišují.

Hypotéza třetí se vztahuje k použití metod analyzujících emocionální regulaci probandů výzkumu a zní:

Typy emoční regulace mezi výzkumnými skupinami měřené pomocí ASQ, DERS se signifikantně odlišují.

Hypotéza čtvrtá se vztahuje k analýze strategií adaptace na stresové podmínky prostředí institucionální výchovy a zní:

Strategie adaptace na stresové situace mezi výzkumnými skupinami měřené pomocí CISS se významně odlišují.

Hypotéza pátá se vztahuje k použití klinické metody SIMS pro detekci simulace psychopatologických symptomů „klientů“ institucionální výchovy a zní:

Metoda simulace psychopatologických symptomů SIMS ukazuje signifikantní rozdíly mezi výzkumnými skupinami.

Výzkum probíhal po fázích dle stanoveného **harmonogramu**.

Preempirická fáze projektu (I. rok, u části participantů longitudinálně) byla věnována:

- přímému pozorování chování „klientů“ institucionální výchovy;
- hledání optimálních psychodiagnostických metod ke srovnání s poznatky zjištěných přímým pozorováním;
- prověřování relevantních českých a světových informačních zdrojů týkajících se chování a psychodiagnostiky vězňů a chovanců etopedických institucí.

Druhá fáze výzkumu (II. rok) následovala po jednání s prof. Krámskou ohledně využití neuropsychologických metod a navázání na její výzkum s aplikací neuropsychologických metod v klinické sféře.

Byly definovány tři výzkumné skupiny podle rozdílů v chování v podmínkách institucionální výchovy, včetně typů fabulací a simulací participantů výzkumu. Bylo započato se sběrem dat aplikací stanovených metod výzkumu.

Třetí fáze výzkumu (III. rok) představovala statistické zpracování výsledků aplikovaných metod a jejich následnou interpretaci.

Výsledky

V rámci statistického zpracování výsledků metod aplikovaných probandům třech výzkumných skupin byla stanovena hladina signifikantního rozlišení $p < 0.05$. Statistická analýza hypotéz byla uskutečněna ve statistickém programu The jamovi project, verze 2021. Korelační porovnání skóre metod mezi jednotlivými skupinami bylo zjišťováno skrze post-hoc analýzu testu Dwass-Steel-Critchlow-Fligner pairwise comparisons.

- I. Porovnání výsledků úloh a skóre indexů neuropsychologické baterie RBANS u probandů výzkumných souborů signifikantně odlišilo tři výzkumné skupiny.

Tabulka č. 1 Tabulka ukazuje signifikantní rozdíl korelačního srovnání výsledků aplikace metody RBANS mezi výzkumnými skupinami

RBANS_Index_celkovy		p
KP	RR	0,002
KP	Ú	0,001
RR	Ú	<.001

Tabulka č. 2 Tabulka ukazuje signifikantní rozdíly korelačního srovnání výsledků jednotlivých faktorů metody RBANS mezi výzkumnými skupinami

- II. Porovnání jednotlivých subškál interpersonálních metod PBI a ECR u probandů výzkumných souborů signifikantně odlišilo tři výzkumné skupiny.
- III. Porovnání jednotlivých subškál metod emocionální regulace DERS, ASQ u probandů výzkumných souborů signifikantně odlišilo tři výzkumné skupiny.

- IV. Porovnání jednotlivých subškál metody adaptace na stresové situace CISS u probandů výzkumných souborů signifikantně odlišilo tři výzkumné skupiny.
- V. Porovnání jednotlivých subškál metody simulované psychopatologie SIMS u probandů výzkumných souborů signifikantně odlišilo pouze dva ze třech výzkumných souborů.

Úloha – Index	KP – RR	KP – Ú	Ú – RR
Seznam slov	0,012	0,012	< .001
Povídka	0,028	X	0,002
Kopie figury	x	X	0,031
Orientace přímek	x	0,005	< .001
Pojmenování obrázků	x	X	x
Verbální fluence	x	X	0,001
Opakování čísel	x	X	0,001
Symboly	x	0,02	< .001
Vybavení seznamu slov	< .001	X	< .001
Rekognice seznamu slov	x	X	0,001
Vybavení povídky	0,002	X	< .001
Vybavení figury	x	X	0,002
Index bezprostřední paměti	0,01	X	< .001
Index vizuoprostorového vnímání	x	0,019	< .001
Index řeči	x	0,043	< .001
Index pozornosti	0,029	0,021	< .001
Index oddáleného vybavení	0,012	0,026	< .001
Celkový index	0,02	0,01	< .001
Index snahy	x	X	0,014

Tabulka č. 3 Tabulka ukazuje signifikantní rozdíl korelačního srovnání výsledků aplikace metody SIMS mezi výzkumnými skupinami

Pairwise comparisons – SIMS_celkem			
			p
KP	RR		0.94
KP	Ú		< .001
RR	Ú		< .001

Metoda SIMS ukázala signifikantní rozdíl skórování výzkumné skupiny probandů s chováním účelovým oproti výzkumným skupinám probandů s chováním realistickým, avšak riskujícím a probandů s konativním paradoxem, výsledky metody SIMS však rovněž ukázaly, že rozdíl skórování probandů výzkumné skupiny s konativním paradoxem a výzkumné skupiny chováním realistickým, avšak riskujícím je nižší než stanovená hladina signifikantního rozlišení $p < 0.05$.

Diskuse

Po zpracování poznatků o přímém pozorování chování probandů třech výzkumných skupin a po statistické analýze výsledků probandům administrovaných metod byly zhodnoceny shody a neshody výsledků ve výzkumu použitých metod s prvky rozdílného pozorovaného chování u probandů třech výzkumných skupin.

Diskuse k výsledkům aplikace metody RBANS

Z přímého pozorování „klientů“ institucionální výchovy výzkumné skupiny s chováním účelovým vyplývá, že se jedná o jedince ve zvýšené míře nekoncentrované, zatížené psychosomatikou. Zatímco u „klientů“ s konativním paradoxem byla pozorována dobrá adaptace na podmínky institucionální výchovy a dobrá fyzická kondice. Výsledky aplikace metody RBANS ukázaly na oslabení probandů s chováním účelovým ve vizuoprostorovém vnímání, řeči a pozornosti a paměti.

Výsledky metody RBANS signifikantně odlišily výzkumné skupiny s konativním paradoxem od výzkumné skupiny s chováním účelovým, ačkoliv kriminologicky vykazují oba typy delikventů do značné míry překrývající se spektrum trestné činnosti, a jsou zaopatřeny stejným programem zacházení výchovných institucí.

Diskuse k výsledkům aplikace interpersonálních metod PBI a ECR

Výsledky metody Parental Bonding Instrument zaměřené na detekci typu rodičovské vazby výrazně diferencovaly výzkumné skupiny, probandi s chováním účelovým jsou zatíženi konfliktními vztahy s rodiči, a to zejména matkou, zatímco probandi s konativním paradoxem a chováním realistickým, avšak riskujícím měli vztahy s rodiči harmonické.

Tabulka č. 4 ukazuje korelační porovnání skóre metody PBI v dimenzi „matka“ mezi jednotlivými výzkumnými skupinami. Mezi výzkumnými skupinami probandů s konativním paradoxem a probandů s chováním účelovým a mezi výzkumnými skupinami probandů s chováním realistickým, avšak riskujícím a probandů s chováním účelovým metoda ukázala na signifikantní rozdíl.

Pairwise comparisons - PBI_SP_matka			
			P
KP	RR		0.882
KP	Ú		< .001
RR	Ú		0.001

Výsledky aplikace metody ECR se shodují s výsledky metody PBI, které ukázaly, že probandi s chováním účelovým jsou zatíženi konfliktními vztahy s matkou, zatímco probandi s konativním paradoxem a chováním realistickým, avšak riskujícím měli vztahy s matkou harmonické. Metodou ECR se zjistilo, že interpersonální vztahy probandů s chováním účelovým jsou zasaženy nedůvěrou partnerům a přátelům. Vztahy, které jsou příbuzensky dané, nebo se je podařilo navázat, jsou silně úzkostně

zatíženy. Výsledky aplikace metody ECR u probandů s konativním paradoxem ukázaly jedince plné sebedůvěry a harmonie.

Tabulka č. 5 Tabulka ukazuje signifikantní rozdíly korelačního srovnání výsledků jednotlivých faktorů metody ECR mezi výzkumnými skupinami

Dimenze ECR	KP – RR	KP – Ú	Ú – RR
Celková míra vyhýbání se ve vztazích	0.005	x	x
Celková míry anxiety ve vztazích	x	< .001	0.011
Míra vyhýbání se ve vztahu s matkou	x	< .001	< .001
Míra anxiety ve vztazích s matkou	x	x	x
Míra vyhýbání se ve vztahu s otcem	x	x	x
Míra anxiety ve vztazích s otcem	0.038	x	x
Míra vyhýbání se ve vztahu s partnerem	x	0.049	x
Míra anxiety ve vztazích s partnerem	x	x	x
Míra vyhýbání se ve vztahu s nejlepším kamarádem/kou	x	0.003	x
Míra anxiety ve vztazích s nejlepším kamarádem/kou	x	< .001	0,004
Míra vyhýbání se ve vztahu s ostatními lidmi	x	x	x
Míra anxiety ve vztazích s ostatními lidmi	x	0,009	x
Styl vazby jistého připoutání	x	< .001	0,025
Styl vazby bázlivého připoutání	x	< .001	x
Styl zaujaté vazby	x	< .001	0.018
Styl distancované vazby	x	< .001	x

Diskuse k výsledkům aplikace metod emocionální regulace DERS, ASQ

Výsledky aplikace metody DERS The Difficulties in Emotion Regulation Scale – Škály obtíží v regulaci emocí ukázaly ze třech výzkumných skupin na nejlepší „emocionální zdraví“ u probandů s konativním paradoxem a probandů s chováním realistickým, avšak riskujícím. Metoda prokázala problémy v oblasti emocionální regulace u probandů s chováním účelovým.

Tabulka č. 6 Tabulka ukazuje signifikantní rozdíly korelačního srovnání výsledků jednotlivých faktorů metody DERS mezi výzkumnými skupinami

Dimenze DERS	KP – RR	KP – Ú	Ú – RR
Neakceptování, konflikt vlastních emocí <i>Emoční sebedestrukce</i>	< .001	0.002	x
Obtížnost udržet koncentraci chování zaměřeného na cíl <i>Koncentrace za stavu zjitřených emocí</i>	x	0.002	< .001
Potíže s ovládním impulzů <i>Schopnost zdržet se impulzivního chování při prožívání negativních emocí</i>	0.004	0.005	< .001
Nedostatek emoční senzitivity <i>Péče o vlastní emoce</i>	x	x	x
Omezený přístup ke strategiím regulace emocí, které jsou vnímány jako účinné <i>Deprese</i>	< .001	< .001	0.036
Nedostatek vnímání emocí <i>Neschopnost vnímat vlastní emoce</i>	x	0.01	x
DERS souhrn <i>Emoční zdraví</i>	x	< .001	< .001

Výsledky metody ASQ The Affective Style Questionnaire – Dotazník afektivního stylu aplikované v rámci předkládaného výzkumu ukázaly, že v podmínkách institucionální výchovy jsou v největší emocionální nepohodě probandí s chováním účelovým, kteří nejsou schopni emocionální adaptace na prostředí, přičemž vlastní negativní emocionální naladění nepřijímají. U probandů s konativním paradoxem výsledky metody ukázaly na jejich emocionální otevřenost při dobré adaptaci.

Tabulka č. 7 Tabulka ukazuje signifikantní rozdíl korelačního srovnání výsledků jednotlivých faktorů metody ASQ mezi výzkumnými skupinami

Dimenze ASQ	KP – RR	KP – Ú	Ú – RR
Strategie přizpůsobení afektů podmínkám	x	x	<.001
Strategie skrývání a potlačování afektů	<.001	x	x
Strategie tolerování a přijetí vlastních afektů	x	0.036	x

Diskuse k výsledkům aplikace metody adaptace na stresové situace CISS

Výsledky metody Coping Inventory for Stresful Situations (CISS) - Inventáře zvládnání stresových situací aplikované v rámci předkládaného výzkumu ukázaly různé způsoby řešení stresových situací probandy výzkumných skupin.

Probandi s konativním paradoxem jsou „extrémně“ komunitně orientováni, při „problému“ řeší situaci „semknutím se“, místo orientace na problém samotný.

Probandi s chováním realistickým, avšak riskujícím reagují na stresové situace zcela racionálně, hledají řešení rozkrytím problému samotného.

Probandi s účelovým chováním hledají „útěchu v látce“ více než jiné výzkumné skupiny.

Tabulka č. 8 Tabulka ukazuje signifikantní rozdíly korelačního srovnání výsledků jednotlivých faktorů metody CISS mezi výzkumnými skupinami

Dimenze CISS	KP – RR	KP – Ú	Ú – RR
Řešení stresové situace koncentrací na problém	0.003	x	<.001
Řešení stresové situace afektem	x	x	x
Řešení stresové situace únikem	<.001	x	x
Řešení stresové situace odreagováním	x	x	0.005
Řešení stresové situace hledáním sociální opory	<.001	0.01	x

Diskuse k výsledkům aplikace metody simulované psychopatologie SIMS

Aplikace metody Structured Inventory of Malingered Symptomatology (SIMS) - Strukturovaného inventáře simulované symptomatologie přinesla výsledky, které ukázaly signifikantní rozdíl mezi probandy s chováním účelovým oproti probandům ostatních výzkumných skupin. Výsledky metody SIMS však neprokázaly rozdíl výzkumných skupin s konativním paradoxem a s chováním realistickým, avšak riskujícím. Tento výsledek se předpokládal již na základě chování probandů výzkumných skupin, neboť nebylo zaznamenáno, že by probandí s konativním paradoxem a probandí s chováním realistickým, avšak riskujícím předstírali patologii.

Tabulka č. 9 Tabulka ukazuje signifikantní rozdíly korelačního srovnání výsledků jednotlivých faktorů metody SIMS mezi výzkumnými skupinami

Dimenze SIMS	KP – RR	KP – Ú	Ú – RR
Simulace neurologického postižení	x	0.003	x
Simulace afektivních poruch	x	< .001	0.033
Simulace psychóz	x	0.003	0.005
Simulace nízké inteligence	x	< .001	< .001
Simulace amnestických poruch	x	< .001	< .001
SIMS souhrn	x	< .001	< .001

Vysoké skórování probandů s chováním účelovým hovoří o simulované psychopatologii, resp. o rezistentním přístupu probandů s chováním účelovým k metodě. Může být evokován reakcí na selhání před překážkou, v životě mnohokrát těmito jedinci zažívanou, ve smyslu „když mám selhat částečně, vzdám rovnou vše“.

Diskuse k výsledkům aplikace průvodních klinických škál

Průvodními metodami výzkumu byly zvoleny klinické škály:

- Trauma Symptom Checklist (TSC-40) - Škála symptomů traumatu.
- Limbic System Checklist-33 (LSCL-33) - Dotazník LSCL-33.
- Beck's Depression Inventory (BDI-II) - Beckova škála deprese.
- Beck's Anxiety Inventory (BAI) - Beckův inventář úzkosti
- Somatoform Dissociation Questionnaire (SDQ-20) - Dotazník somatoformní disociace.

Diskuse k výsledkům aplikace metody Trauma Symptom Checklist (TSC-40) - Škála symptomů traumatu

Výsledky aplikace metody TSC-40 ukázaly v souhrnném propočtu signifikantní rozdíl mezi probandy výzkumných skupin s konativním paradoxem a s chováním účelovým. Probandi s konativním paradoxem jsou na podmínky institucionální výchovy až na absenci sexu velmi dobře adaptovaní, probandi s chováním účelovým přiznávají řadu klinických symptomů.

Diskuse k výsledkům aplikace metody Limbic System Checklist-33 - Dotazník LSCL-33

Metoda LSCL-33 je sebeposuzující čtyřstupňovou škálou o třiceti třech položkách k hodnocení temporo-limbické epileptiformní aktivity projevující se halucinacemi, motorickými automatismy a disociativními jevy. Metoda aplikovaná v předkládaném výzkumu detekovala klinické symptomy u probandů s chováním účelovým, zatímco u probandů s konativním paradoxem se prakticky nevyskytly.

Diskuse k výsledkům aplikace metody BDI-II Beck's Depression Inventory (BDI-II) Beckova škála deprese

Metoda je čtyřstupňovou škálou o dvaceti jedné položkách k detekci depresí, a to v kognitivním, somatickém a afektivním faktoru.

Aplikací metody v předkládaném výzkumu byl zjištěn signifikantní rozdíl mezi výzkumnou skupinou probandů s konativním paradoxem, kteří skórují velmi nízko a výzkumnou skupinou probandů s chováním účelovým, kteří naopak skórují přítomnost symptomu deprese.

Diskuse k výsledkům aplikace metody BAI – Beck's Anxiety Inventory – Beckův inventář úzkosti

Metoda je čtyřstupňovou škálou o dvaceti jedna položkách k detekci aktuální míry úzkosti. Aplikací metody v předkládaném výzkumu nebyly zjištěny signifikantní rozdíly mezi výzkumnými skupinami.

Diskuse k výsledkům aplikace metody SDQ-20 - Somatoform Dissociation Questionnaire – Dotazník somatoformní disociace

Metoda hodnotí závažnost somatoformní disociace zpravidla na základě fyzické a sexuální traumatizace. Tyto symptomy se u probandů výzkumu nevyskytly.

Možná omezení interpretace výsledků studie

Limitujícím faktorem ovlivňujícím univerzalitu výsledků je účast ve výzkumu právě těch participantů, „klientů“ institucionální výchovy, kterýchž chování a osobnostní profil se staly výzkumnou základnou pro tento výzkum, a nikoliv, logicky, úplné množiny vězňů a chovanců v ČR.

Metodologie výzkumu riziko zkreslení výsledků výzkumu s nenáhodným výběrem participantů v maximální možné míře eliminuje. Možnost takřka „laboratorních“ podmínek práce s klienty v podmínkách institucionální výchovy, každodenní frekvence setkání a pohovorů, konzultace empirických poznatků s dalšími odbornými zaměstnanci, longitudinální možnost práce s výzkumnou základnou, ale rovněž přímá a nepřímá konfrontace výpovědí probandů v kontextu rozsáhlých vazeb mezi nimi po linii rodinného příbuzenství, sousedství v sociálně slabých a kriminogenních čtvrtích českých měst, známosti z dětských domovů, diagnostických a výchovných ústavů, vazeb a věznic, je velmi důležitým pomocníkem proti „erozi“ ekologické validity interpretace výsledků výzkumu.

Podněty pro navazující výzkum

Prioritním navazujícím výzkumem je využití výsledků výzkumné studie v prostředí institucionální výchovy v neuropsychologických výzkumech korelačními propočty s dalšími výzkumnými soubory probandů z jiného prostředí.²

Závěr

Cíle výzkumu bylo dosaženo. Aplikací metod výzkumu byly zjištěny signifikantní rozdíly mezi neuropsychologickými profily participantů u třech výzkumných skupin rozdělených podle markantních rozdílů v chování v podmínkách institucionální výchovy zjištěných přímým longitudinálním pozorováním.

² Takovým probíhajícím výzkumem je např. grantový výzkum Nemocnice na Homolce „Detekce nedostatečné snahy a simulace“, který je založen na aplikaci metody RBANS v českém prostředí.

Přesvědčivě bylo dosaženo výzkumného záměru, tedy zjistit, zda metody neuropsychologie aplikované ve forenzní praxi dokáží signifikantně odlišit profily odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody a mladistvých chovanců v soudně uložené ochranné a ústavní výchově v České republice, u nichž se liší způsob chování a skutečné postoje k zaměstnancům a ostatním „klientům“ výchovných institucí, které při dotazování fabulují.³

Dosažením výzkumného cíle se otevřela cesta k realizaci záměru využití výsledků studie ke snížení rizik z maladaptace, fabulací a simulací u nově nastupujících odsouzených a chovanců do prostředí institucionální výchovy přiřazením metod RBANS, SIMS, PBI, ECR, DERS, ASQ, CISS ke zjištění tzv. dynamických (osobnostních) dat informačního systému SARPO Vězeňské služby České republiky. Detekce neuropsychologického profilu „klientů“ institucionální výchovy může nyní nést významnou doporučující hodnotu při zpracování programů zacházení osob ve výkonu trestu odnětí svobody a programů rozvoje dítěte používaných v resortu školství pro děti a mladistvé s počínajícím asociálním směřováním osobnosti.

Literatura

Monografie

- GRANHAG, A. Pär; STRÖMWALL, A. Leif. *The Detection of Deception in Forensic Contexts*. Cambridge University Press, 2004. ISBN 978-0-521-54157-2.
- MYNAŘÍKOVÁ, Lenka. *Psychologie lži*. Praha: Grada Publishing, 2015. ISBN 978-80-247-5472-7.
- PECK, Scott M. *Lidé lži. Psychologie lidského zla*. Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1313-0.
- REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6.
- ROBINSON, David J., *Poruchy osobnosti podle DSM–IV*. Překlad do slovenštiny Mgr. Miroslav Zahumenský, odborná revize překladu MUDr. Jozef Hašto, Trenčín: Vydavateľstvo F – psychiatria, psychoterapia, psychosomatika, 2001. ISBN 80-88952-06-9.
- ROGERS, Richard. *Clinical Assessment of Malingering and Deception*. New York, The Guilford Press, Third edition, 2008. ISBN 978-1-59385-699-1.
- UHERÍK, Anton. *Detektor lži neexistuje*, Bratislava: Verbis, 2014. ISBN 978-80-970579-5-4.
- URBÁNEK, Tomáš; DENGLEROVÁ, Denisa; ŠIRŮČEK, Jan. *Psychometrika, Měření v psychologii*, Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-836-4.
- VRIJ, Aldert. *Detecting Lies and Deceit. Pitfalls and Opportunities*. University of Leicester, UK, Second Edition, 2011.
- ZOUBKOVÁ, Ivana; CEJP, Martin; MAREŠOVÁ, Alena; MOULISOVÁ, Marcela; NIKL, Jaroslav; SCHEINOST, Miroslav. *Kriminologický slovník*. Plzeň: Nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-312-4.

³ Předkládaný výzkumný projekt poprvé zavádí do prostředí „institucionální výchovy“ unikátní metody, převedené prof. Krámskou do českého prostředí, které obohacují repertoár diagnostických metod neuropsychologie. V navazujícím výzkumu budou stávajícím výzkumem získaná data využita ke srovnání se „zdravou“ populací a klinickými soubory.

ZOUBKOVÁ, Ivana; GŘIVNA, Tomáš; SCHEINOST, Miroslav. *Kriminologie*, Praha: Wolters Kluwer, 5. aktualizované vydání, 2019, ISBN 978-80-7598-554-5.

Články v časopisech

BOURGON, Guy; ARMSTRONG, Barbara. Transferring the principles of effective treatment into a real world prison setting. *Criminal Justice and Behavior*. Roč. 32 (2016), č. 3, s. 25.

KRÁMSKÁ, Lenka; HREŠKOVÁ, Lucia; VOJTECH, Zdeněk; KRÁMSKÝ, David; MYERS, Lorna. Maladaptive emotional regulation in patients diagnosed with psychogenic non-epileptic seizures (PNES) compared with healthy volunteers. London: *Seizure*, roč. 78 (2020), č. 1, s. 7-11.

KREJČOVÁ, Marie a Lenka KRÁMSKÁ. Detekce nedostatečné snahy a simulace kognitivního oslabení během neuropsychologického vyšetření pomocí metod RBANS a SIMS. *Česká a slovenská neurologie a neurochirurgie*. Roč. 87 (2024), č. 3, s. 181-184.

MOFFITT, Terrie E. Adolescence Limited and Life-Course-Persistent Antisocial Behavior: A Developmental Taxonomy. *Psychological Review*. Roč. 100 (1993), č. 4, s. 674-701.

PARKER, Gordon; TUPLING, Hilary; BROWN, L. B. Parental Bonding Instrument. *British Journal of Medical Psychology*. Roč. 52 (1979), č. 1, s. 1–10.

PETRÁSKOVÁ TOUŠKOVÁ, Tereza a Petr BOB. Disociativní zkušenosti a jejich psychometrické měření: Škála disociativních zkušeností a Stavová škála disociace. *Psychiatrie pro praxi*. Roč. 22 (2021); č. 3, s. 3-14.

VĚCHETOVÁ, Gabriela; BOLCEKOVÁ, E.; JAROŠOVÁ, Z.; ORLÍKOVÁ, H.; PREISS, M. Měření kognitivních funkcí pomocí krátkých opakovatelných neuropsychologických baterií. Přehledný referát. Neurologická klinika 1. LF UK a VFN v Praze, Národní ústav duševního zdraví v Klecanech, FF UK Praha, University of New York in Prague. *Česká a slovenská neurologie a neurochirurgie*. Roč. 81 (2018), č. 1, s. 29–36.

Webové stránky a elektronické zdroje

BAI. *Wikipedia*. Online. Dostupné z:

https://en.wikipedia.org/wiki/Beck_Anxiety_Inventory. [citováno 2024-04-23].

ECR. *NovoPsych's mission*. Online. Dostupné z:

<https://novopsych.com.au/assessments/formulation/experience-in-close-relationship-scale-short-form-ecr-s>. [citováno 2024-04-13].

Embrace Autism. *Toronto-alexithymia-scale*. Online: Dostupné z: <https://embrace-autism.com>. [citováno 2024-03-11].

TSC-40. *Veterans Health Administration*. Online: Dostupné z:

<https://www.ptsd.va.gov/professional/assessment/adult-sr/tsc-40.asp>. [citováno 2024-03-02].

Mgr. Martin Antušák (*1971)

A forensic psychologist specialised in penitentiary, etopedic and criminalistic psychology.

He works in the Prison Service of the Czech Republic and also at the Boletice Educational Institution in the field of court-ordered protective, institutional education or preliminary measures for juveniles with delinquency and socially problematic behaviour.

He is a member of the Association of Forensic Psychologists and a member of the Board and Ethics and Legislative Commission of the Association of Security Forces Psychologists.

Prof. PhDr. Lenka Krámská, Ph.D. (*1980)

Prof. Krámská is a registered clinical psychologist and psychotherapist specialised in clinical neuropsychology. In addition to teaching at Charles University and IPVZ (clinical-neuropsychological topics), since 2009 she has been a supervisor of Ph.D. studies of clinical and medical psychology at Charles University. In the years 2019–2022, she was the guarantor of the field and study programme Clinical Psychology and chairperson of Council for Ph.D. studies at Charles University, Faculty of Arts. She is a member of the Scientific Committee of The International Neuropsychological Society (INS) and the Federation of the European Societies of Neuropsychology (F-ESN Committee), and a co-founder of the Czech Neuropsychological Society.

Although she has many years of clinical experience with psychiatric patients, her professional career is devoted primarily to patients with neurological and neurosurgical diagnoses. She works as a clinical neuropsychologist at the Neurocenter and Center for Epilepsy at Na Homolce Hospital (NNH) in Prague. She is also the head of the Department of Clinical Psychology at NNH. Her long-term clinical and research focus includes neuropsychological examinations and psychotherapy in patients suffering from CNS diseases (epilepsy, cerebrovascular diseases, brain tumours, degenerative diseases, etc.), functional neurological disorders (PNES), and psychosomatic disorders. Her interdisciplinary work includes collaboration with radiologists (fMRI, WADA tests) and neurosurgeons (awake surgery) during specialised interventions. She also deals with the Czech adaptation and validation of neuropsychological batteries and tests (CRT, NAB, RBANS, SIMS). She is a researcher and co-researcher of grant projects, author of a number of professional articles and lectures. She completed internships in the U.S.A. and Europe. Currently, she works closely with the Northeast Regional Epilepsy Group, New York, USA (L. Myers, R. Troblinger) on the issue of neuropsychological and psychosocial factors in Psychogenic Non-Epileptic Seizures (PNES).